

Олександра Дубницька, *молодший науковий співробітник відділу професійно-практичної підготовки Львівського науково-практичного центру ІПТО НАПН України*

РОЛЬ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ

У статті розглянуто і теоретично проаналізовано методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів. Автором обґрунтовано, що особистісно орієнтований, діяльнісний та культурологічний підходи виконують значну роль у професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів, а їх комплексне використання у навчальному процесі сприяє зростанню ефективності та підвищенню якості підготовки учнів ПТНЗ художнього спрямування.

Ключові слова: методологічні підходи, професійна підготовка, фахівці народних художніх промислів, особистісно орієнтований підхід, діяльнісний підхід, культурологічний підхід.

Літ. 7.

В статье рассмотрены и теоретически обоснованы методологические подходы к подготовке будущих специалистов народных художественных ремесел. Автор подчеркивает, что личностно-ориентированный, деятельностный и культурологический подходы выполняют важную роль в подготовке будущих специалистов народных ремесел, и их комплексное использование в учебном процессе способствует эффективности и повышению качества профессиональной подготовки учеников ПТУЗ художественного направления.

Ключевые слова: методологические подходы, профессиональная подготовка, специалисты народных художественных ремесел, личностно-

ориентированный подход, деятельностный подход, культурологический подход.

The article deals with the theoretical and methodological approaches to the training of the future specialists of folk arts and crafts. The author emphasizes that student-centered, activity and cultural approaches play an important role in the training of future specialists of folk crafts, and their integrated use in the educational process contributes to the effectiveness and quality of students' training at vocational schools of arts.

Key words: methodological approaches, training, specialists of folk arts and crafts, student-centered approach, activity approach, cultural approach.

Актуальність дослідження і постановка проблеми.

Одним із головних завдань, що стоїть перед професійно-художніми навчальними закладами є підготовка висококваліфікованих, творчих, активних, ініціативних фахівців, зацікавлених у результатах своєї діяльності. В Україні проблеми духовного відродження, збереження і захист національної культури та реалії сьогодення визначають актуальність застосування інноваційних методологічних підходів до проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів.

Аналіз досліджень та публікацій.

Дослідженню проблеми застосування методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців присвячені праці вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема в них розглядалися проблеми: застосування особистісно орієнтованого підходу в навчально-виховному процесі (І. Бех, Є. Бондаревська, С. Гончаренко, В. Рибалко, В. Серіков, А. Хуторський, І. Якиманська та ін.); структури професійної діяльності (Л. Виготський, В. Давидов, О. Леонтьєв, Н. Кузьміна та ін.); розвитку особистості у процесі діяльності (Г. Балл, В. Моляко, В. Семиченко, Т. Яценко та ін.). Запровадження культурологічного підходу як визначного механізму формування загальнолюдських, освітніх та мистецьких цінностей відображено у працях з:

філософії мистецтва (І. Зязюн, Г. Коломієць, В. Суханцева), змісту дисципліни “Культурології” (А. Кармін, О. Новікова) та “Мистецтвознавства” (О. Самойленко); теоретичних основ професійної педагогіки (Т. Іванова, Н. Мачинська, В. Радкевич, С. Сисоєва) та мистецької педагогіки (Л. Масол, Г. Падалка, О. Рудницька) тощо. Проте, незважаючи на багатоаспектність досліджень проблеми методологічних підходів у професійній педагогіці, лише незначна частина наукових праць присвячена їх ролі у підготовці фахівців народних художніх промислів.

Метою цієї статті є обґрунтування перспектив використання окремих методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу.

Методологічний підхід, як педагогічна категорія трактується як наукове знання про напрями, способи, методи наукового пізнання, дослідження [7, 130]. Зазначимо, що якщо термін “методологія” та його похідні є широко вживаними та дослідженими, то термін “підхід” має різні трактування. У словнику з методології зазначено, що підхід розглядають і як певний вихідний принцип, вихідну позицію, основне положення чи переконання (цілісний, комплексний, системний, синергетичний та ін.), і, як напрям вивчення предмета дослідження (історичний, логічний, змістовий, формальний та ін.) [4, 117-118]. У нашому випадку, термін “підхід” буде використовуватися як напрям вивчення предмета дослідження.

Сучасна педагогіка використовує різноманітні методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема: особистісний, індивідуальний, диференційований, діяльнісний, аксіологічний, антропологічний, екзистенціальний, акмеологічний, контекстний, компетентнісний, культурологічний тощо. З розвитком педагогіки як науки з’явилися нові потенційні евристичні можливості методологічних підходів таких як: полісуб’єктний, креативний, медіологічний, семіотичний, герменевтичний, феноменологічний, цивілізаційний, холістичний, які, на думку сучасних вітчизняних учених, більше узгоджуються з сучасними соціальними

та освітніми реаліями [5, 41]. На нашу думку, найбільш значущими, для професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів є такі методологічні підходи: особистісно орієнтований, діяльнісний та культурологічний. Розглянемо їх зокрема.

Особистісно орієнтований підхід є одним із важливих теоретичних підходів сучасної професійної педагогіки. Про вагомість особистісно орієнтованого підходу незаперечно свідчать праці таких вчених, як І. Якиманської (з позиції визнання учня суб'єктом пізнання), В. Серікова (з позиції визнання особистості учня суб'єктом життєдіяльності), Є. Бондаревської (з позиції визнання особистості учня у навчально-виховному процесі як суб'єкта культури), А. Хуторського (з позиції перетворювальної діяльності особистості) та ін.

Професійний розвиток невіддільний від особистісного, однак вимоги до загального рівня особистісного розвитку неоднакові у різних професіях. Оскільки ми досліджуємо професійну підготовку фахівців народних художніх промислів, то розглядаємо професію типу “людина – художній образ”. Вимоги цього типу професії пов'язані з образотворчою діяльністю. Майбутні фахівці повинні опанувати художньо-практичними вміннями; розвинути наочно-образне, просторове, колористичне, композиційне мислення; розвинути творчу уяву й творчі здібності, фантазію; оволодіти інтонаційно-образною мовою мистецтва на основі складання досвіду творчої діяльності й взаємозв'язків між різними видами мистецтва тощо. Так, живопис ставить особливі вимоги до сприймання форм, пропорцій та кольорових співвідношень. Важливу роль відіграє уява – необхідний компонент художньої діяльності. Відтворна уява необхідна маляру-альфрейнику, майстру з мозаїки, вітражнику, макетнику, оскільки їм доводиться виготовляти різноманітні вироби за ескізом чи зразком, зробленим художником. З іншого боку, зміст майбутньої професії визначає відповідні вимоги до особистісних характеристик індивіда, які виявляються і розвиваються у процесі художньої освіти. Більшість професійно важливих якостей у структурі вимог професій типу “людина – художній образ” обумовлені не тільки предметом праці, а й багатогранними цілями, зокрема,

естетичними і виховними. Найвищим проявом причетності людини до світу художньої праці є здатність відчутти естетичний аспект оточення, побачити безмежну красу форм і кольорів, багатство фактури.

Відомо, що художник (живописець), як творча особистість, проявляється вже на перших етапах навчання. Адже, потреба творити закладена в ньому від природи. Завдання навчального закладу художнього спрямування полягає в тому, щоб розвивати цю природну потребу. Методика навчання в сучасному художньому навчальному закладі також повинна ґрунтуватись на використанні цього прагнення до творчості, яке передбачає новаторство як у змісті, так і у формі художнього твору. Процес навчання мистецтву має здійснюватись таким чином, щоб разом із знаннями і професійними навичками учень розвивав у собі якості митця, а використання особистісно орієнтованого підходу допомагає учневі формувати власну особистість, спрямувати його інтерес у потрібному напрямку, спонукати до творчої уяви.

У цьому контексті неодмінною умовою розвитку особистості є вироблення індивідуального творчого методу, що формується в процесі навчально-пізнавальної, навчально-практичної та самостійної діяльності. Особистісно орієнтований підхід забезпечує врахування індивідуальних особливостей учнів, їх прагнень, життєвих цінностей, індивідуальних навчальних досягнень. Основною ознакою використання особистісно орієнтованого підходу на уроках професійних дисциплін є збільшення часу самостійної діяльності учнів, яке передбачає варіювання та дозування видів самостійної роботи відповідно до типових індивідуальних особливостей учнів. Наприклад, на щорічному обласному конкурсі фахової майстерності ім. Й. П. Станька серед учнів ПТНЗ з професії “Різьбяр по дереву та бесту” учні показують свої вміння та навички. Цього року на конкурсі творчим завданням було оздоблення виробу національною символікою. Учні продемонстрували професійну майстерність та особистісні творчі здібності, які проявилися при виконанні індивідуального завдання.

Рисунок та живопис завжди розглядаються як дисципліни, що дають майбутнім фахівцям знання та навички, необхідні для самостійної творчої

роботи. В основі цих занять лежить діяльнісний підхід, що дозволяє сформувати особистість майбутнього фахівця художнього спрямування.

Використання діяльнісного підходу забезпечує визначення кожним учнем власного стилю навчання, презентації досягнутих результатів, оцінювання та самооцінювання власного потенціалу у сфері народних художніх промислів.

Аналізуючи використання діяльнісного підходу з позицій теорії поетапного формування розумових дій і понять (П. Гальперіна) Г. Атанов, зробив висновок, що учіння і є діяльністю – навчальною діяльністю, кінцевою метою якої є формування способу дій, а її змістом – задана система дій і ті знання, які забезпечують освоєння цієї системи [1, 86].

У педагогічній науці все частіше вживається поняття “особистісно-діяльнісний підхід”, де особистісний і діяльнісний аспекти підготовки майбутнього фахівця утворюють нерозривну, єдину цілісність, спрямовану на саморух, самозростання і в кінцевому результаті на самореалізацію своїх можливостей особистості [3].

При професійній підготовці майбутніх фахівців народних художніх промислів саме особистісно-діяльнісний підхід передбачає взаємну зумовленість становлення діяльності і особистості у навчально-виховному процесі через його особистісний і діяльнісний аспекти. Принципом реалізації цього підходу є творча самореалізація майбутнього фахівця. Вона розглядається як: цінність, мета, процес, система і результат відповідних професійній підготовці видів діяльності, що пов’язує структурні елементи особистісно-діяльнісного підходу в єдине ціле.

В основу навчально-виховного процесу майбутніх фахівців народних художніх промислів ставлять творчу діяльність особистості, спрямовуючи її на пізнавальну активність, самостійність, розвиваючи наочно-образне, просторове, колористичне, композиційне мислення, формуючи в учнів емоційно- ціннісне ставлення до явищ дійсності та мистецтва.

Розвиток творчих здібностей перебуває в логічному зв’язку з результатами художньо-продуктивної діяльності учнів на заняттях рисунком,

живописом і композицією (як складовою творчого процесу з будь-якої дисципліни). Складність навчання цим предметам полягає в єдності і суперечності навчальних і творчих завдань, які мають взаємовплив безпосередньо під час навчального процесу. Можна сказати, що разом з освоєнням технічних особливостей кожного виду діяльності, учень вирішує художньо-образні завдання різних рівнів складності. Саме тому розвиток творчих здібностей і зростання творчої активності найбільш виразно проявляються в процесі навчання, оскільки сама діяльність під час навчання має пізнавально-творчий характер.

Окрім особистіно орієнтованого, діяльнісного та особистісно-діяльнісного підходів, на уроках професійних дисциплін важливим є використання культурологічного підходу.

Культурологічний підхід дозволяє трактувати освіту як: процес, оволодіння культурою і спрямований на розвиток, цілісне перетворення особистості людини; зміст освіти, як узагальнену культуру, передбачену для оволодіння; творчість і діалог, як способи саморозвитку і самореалізації особистості [2]. Культурологічний підхід в галузі педагогічних наук ґрунтується на положеннях А. Дістервега про культуровідповідність виховання й І. Гербарта про культурну індивідуальність особистості. Тобто, культуротворча функція навчання і виховання майбутніх фахівців народних художніх промислів знаходить вияв у створенні культурних цінностей.

Хочемо зауважити, що на сучасному етапі в українській освіті характерним процесом є духовне відродження нації і привнесення в неї європейських стандартів підготовки фахівців. У цьому контексті важливим стає переосмислення процесу навчання та виховання. Культурологічна складова професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів передбачає наповнення освітньо-виховного процесу загальнокультурними аспектами майбутньої діяльності, що сприяє їхньому культурному розвитку й саморозвитку.

Народна художня творчість у системі культури, акумулюючи емоційно-естетичний досвід поколінь, передає ціннісне ставлення до світу крізь призму

етнонаціональної специфіки. Вона є ефективним засобом формування естетичної культури, а також патріотичних почуттів, громадської позиції особистості [6, с. 21]. Народний досвід естетичного виховання полягає в тому, що учні оволодіваючи народними ремеслами, засвоюють духовність, ідейність, моральність, естетику рідного краю. Творча особистість, як і масова творчість молоді найуспішніше формуються на основі практичного оволодіння різноманітними видами, жанрами народного і професійного мистецтва.

Висновки. Таким чином, виокремлені нами методологічні підходи щодо професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів відображають сучасний стан навчально-виховного процесу: особистісно-орієнтований підхід забезпечує врахування індивідуальних особливостей учнів; особистісно-діяльнісний підхід передбачає взаємну обумовленість становлення діяльності і особистості; культурологічний підхід знаходить вияв у створенні культурних цінностей, головною з яких є особистість.

Ці підходи оперують категоріями, які знаходяться в органічному поєднанні – “особистість”, “діяльність”, “культура”. Обгрунтована доцільність поєднання цих підходів зумовлює позитивний результат: зростання ефективності навчального процесу та підвищення якості підготовки учнів ПТНЗ художнього спрямування.

До подальших напрямів дослідження відносимо обгрунтування поєднання цих підходів на засадах оптимізації.

1. *Атанов Г.* Обгрунтування та сутність діяльнісного підходу до навчання / Геннадій Атанов // Педагогіка і психологія професійної освіти. — № 3. — С. 85—93.

2. *Гайсина Г. И.* Культурологический подход в теории и практике педагогического образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 : / Гайсина Гузель Иншаровна. — М., 2002. — 366 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: 17.02.2013 <<http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/106391.html>>.

3. *Лозова В.* Стратегічні питання сучасної дидактики / В. Лозова // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні. — Ч. 1. — Харків : ОВС, 2002. — С. 96—97.

4. *Новиков А. М.* Методология: словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. — М. : Либроком, 2013. — 208 с.

5. *Отич О. М.* Методологічні принципи наукового дослідження / О. М. Отич // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: збірник. — Чернігів, 2010 — Вип. 76. — С. 41—43.

6. *Піддубна О. М.* Народна художня творчість у фаховій підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва : методичні рекомендації / Оксана Піддубна ; за заг. ред. О. С. Березюк. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім І.Франка, 2009. — 68 с.

7. *Философский энциклопедический словарь* / гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. — М. : Сов. энциклопедия, 1983. — 840 с.